

DAWID FAJNHAUZ

Doc. Wileńskiego Uniw. Państw.
im. V. Kapsukasa

ANICETY RENIER — ZAPOMNIANY DZIAŁACZ TAJNEGO BIBLIOTEKARSTWA POLSKIEGO W XIX WIEKU *

Dzieje kolportażu polskich druków wolnościowych na Litwie w XIX w. są właściwie dotychczas niezbadane. Opracowanie tego zagadnienia posiada doniosłe znaczenie dla oświetlenia antycarskiego ruchu wyzwolenczego, w którego rozwoju tajne druki polskie odegrały olbrzymią rolę propagandową. Na tle szczególnie ciężkich warunków politycznych, w których za kolportaż książek nielegalnych groziło zesłanie na Sybir lub katorga, uwypukla się rola tych bibliotekarzy, którzy przez rozpowszechnienie pism zakazanych służyli sprawie wolności i sprawiedliwości społecznej.

W latach czterdziestych XIX stulecia rolę ogniska propagandy antycarskiej pełniła tajna biblioteka polska w Wilnie, kierowana przez doktora Anicetego Reniera¹, prawie zapomnianego działacza polskiego w okresie międzypowstaniowym.

W okresie przed powstaniem listopadowym studiuje Anicety Renier medycynę na Uniwersytecie Wileńskim². Gdy wybuch

* Dane bibliograficzne uściślił i uzupełnił mgr Zbigniew Daszkowski.

¹ L. Janowski: *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1939 s. 362—363.

² Nie udało się nam ustalić dokładnych danych z wczesnej młodości Anicetego Reniera, jak też jego pochodzenia oraz daty urodzenia. Szereg źródeł (F. M. Sobieszczański w *Encyklopedii Powszechnej Orgelbranda*, Warszawa 1866 t. 22 s. 30, wzmianka o Renierach w tejże *Encyklopedii*, Warszawa 1902 t. 12 s. 547, *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego* t. 4 s. 810) podaje, że Anicety był synem Mikołaja Reniera, profesora Szkoły Głównej wileńskiej, zmarłego w 1800 r. Jednocześnie W. Zahorski (*Zarys dziejów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie 1805—1897*. Warszawa 1898 s. 88) oraz A. Wrzosek (*Druskieniki w przeszłości*. Wilno 1937 s. 9) twierdzą, że Renier urodził się w 1804 r. L. Janowski zaś (*Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1939 s. 362) podaje jako rok urodzenia Anicetego 1806. Data śmierci Mikołaja Reniera nie nasuwa wątpliwości (także na nagrobku na cmentarzu Rosa w Wilnie: obit Vilnae Anno 1800 Die 18 Mensis Julii). Należałoby raczej przypuszczać, że rozbieżności oraz różnica w danych bibliograficznych Mikołaja i Anicetego Reniera jest wynikiem jakiejś pomyłki, która się wkradła do któregoś z pierwszych źródeł przy podawaniu roku urodzenia Anicetego. Przypuszczalnie, wobec trudności dokładnego ustalenia tej daty, nie notują jej też wyżej wymienione encyklopedie, podające jednak za pewnik, że Anicety był synem Mikołaja. Nazwisko Anicetego pisano przeważnie Renier (zapewne ze względów fonetycznych), ale w szeregu wy-

powstanie listopadowe, Renier jako jeden z pierwszych wstępuje w jego szeregi. Po upadku powstania przechodzi on z oddziałami polskimi granicę pruską, lecz już w 1832 r. uzyskuje pozwolenie na powrót do kraju³.

Przez szereg lat praktykuje Renier jako lekarz w zakładach zdrojowych w Birsztanach i Druskienikach, przyczyniając się swą pracą naukową i wydawniczą do zbadania ich właściwości leczniczych. W 1842 r. zostaje członkiem Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego, w tymże roku obejmuje kierownictwo biblioteki Towarzystwa, która staje się pod jego kierunkiem poważnym ośrodkiem wiedzy medycznej⁴. Prócz medycyny interesują Reniera także dzieje Litwy; pisuje ponadto przeglądy bibliograficzne piśmiennictwa bieżącego⁵.

W okresie tym szczególnie wzmaga się na Litwie carska polityka ucisku narodowego i socjalnego. Po wykryciu spisku Konarskiego zastrzone zostają represje policyjne. W tym też czasie zapoznaje się Renier z postępową ideologią Towarzystwa Demokratycznego Polskiego i staje się gorącym jej wyznawcą. Potępia on góry szlacheckie, „co tylko dbają o swoje dobro” pozostawiając „ludy w cierpieniach i ucisku”. W listach do przyjaciela historyka Teodora Narbutta podkreśla: „Tyle milionów ludu trzymamy jak bydła... będziemy gnić w niewoli obcej, bo sami niewolę uprawiamy”. Renier jest pełen wiary, że niebawem „stanie się wybawienie ludów z oszustwa, ucisku, ciemnoty”⁶.

---

padków spotykamy je również i w takiej postaci jak nazwisko Mikołaja — Regnier (St. Kościński: *Słownik lekarzów polskich*. Warszawa 1888 s. 413; wyżej wymienione encyklopedie). Podajemy krótkie dane biograficzne o Mikołaju Renierze (1746—1800). Po ukończeniu studiów lekarskich w Paryżu został on zaangażowany w 1775 r. przez biskupa wileńskiego Massalskiego na stanowisko lekarza przybocznego. Na Litwie uzyskał tytuł nadwornego lekarza królewskiego; był też pierwszym sztabowym lekarzem korpusu litewskiego. Korzystając z poparcia swego możnego protektora uzyskał on w wileńskiej Szkole Głównej katedrę chirurgii teoretycznej i praktycznej (J. Bieliński: *Uniwersytet Wileński*. Kraków 1899—1900. t. 1 s. 166; t. 2 s. 249, 323; t. 3 s. 301; Tenże: *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej*. Warszawa 1889 s. 323).

³ Centralne Archiwum Historyczne Lit. SRR. Kancelaria generał-gubernatora, wydział polityczny (KGG w.p.) 1846 N 31 cz. II k. 11; W. Zahorski: *Zarys dziejów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie*. Warszawa 1898, s. 88.

⁴ Zahorski, o.c. s. 98; Dział rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie. Zespół Akt Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego, vol. 90.

⁵ *Postrzeżenie nad krytyką Historji Litewskiej*. Bibliot. warsz. 1842 t. 3; *Rozmaitości Bibliograficzne*. Tyg. petersb. 1844 nr 56 i inne.

⁶ W dziale rękopisów Akademii Nauk Lit. SRR znajduje się teczka, zawierająca nieznanne listy Reniera do Teodora Narbutta. Są one ciekawym źródłem dla charakterystyki jego poglądów. Na okładce teczki czyjaś ręka

Na początku lat czterdziestych XIX w. podejmuje Renier inicjatywę kolportażu polskich druków tajnych. Pod pozorem publicznej biblioteki prywatnej zakłada on w swoim mieszkaniu w Wilnie bibliotekę tajną, zakupując u antykwaryusza pisma zakazane przez cenzurę. W początkowym okresie istnienia biblioteki grono jej czytelników nie przekraczało kilkudziesięciu najbardziej zaufanych osób, podstawowy zaś zbiór książek był dość szczupły, ograniczał się bowiem do pism Mickiewicza i Krasińskiego, poszczególnych wydań Towarzystwa Demokratycznego oraz zakazanych przez cenzurę wileńską polskich wydawnictw poznańskich⁷.

W początkowych latach swego istnienia tajna biblioteka nie utrzymywała żadnych kontaktów z emigracją. Sytuacja zmienia się w okresie bezpośrednio poprzedzającym wypadki 1846 roku, gdy Towarzystwo Demokratyczne aktywizuje swą działalność na Litwie i Białorusi. Latem 1844 r. spotyka się Renier w Druskienikach z emisariuszem Centralizacji Onufrym Skarzyńskim. Informuje on Skarzyńskiego, że kolportuje pisma zakazane „celem rozpowszechnienia polskości”⁸. Od tej chwili biblioteka Reniera staje się poważną ekspozyturą propagandową TDP na Litwie i Białorusi. Okres ten zbiega się również z objęciem przez Reniera kierownictwa przygotowań do powstania na tych terenach⁹. Podstawowym źródłem uzupełniania biblioteki staje się emigracja. W latach 1844—1845 otrzymuje Renier nielegalnie przez granicę pruską szereg transportów pism zakazanych¹⁰. W okresie tym biblioteka Reniera służy wyraźnie celom propagandowym TDP, werbując czytelników do bezpośredniego udziału w działalności spiskowej. Ziemiańcin Michał Wazgird i doktor Jaroszewicz zeznali w Komisji Śledczej, że Renier usiłował ich wciągnąć do konspiracji wypożyczając im zakazane książki i prowadząc rozmowy antyrządowe¹¹.

Organy śledcze wykryły tajny spisek na Litwie w lutym 1846 r. Renier, który zdaniem władz carskich „był w kraju tutejszym głównym i najczynniejszym spiskowcem”¹², został aresztowany

(przypuszczalnie urzędnika z czasów carskich) wpiisała notatkę: „Renier Anicety. Wywieziony na Syberię do ciężkich robót w 1848 za polityczne matactwa”. Papiery Teodora Narbutta (TN, N 185).

⁷ KGG w.p. 1846 N 31 cz. III k. 2, 9—10, cz. V k. 163—166.

⁸ Tamże cz. IV k. 6.

⁹ Udział Reniera w spisku tajnym na terenie Litwy i Białorusi stanowi problem odrębny.

¹⁰ KGG w.p. 1846 N 31 cz. V k. 170—172, cz. VI k. 88.

¹¹ Tamże cz. IV k. 140, cz. V k. 144, cz. VIII k. 398—399.

¹² General-gubernator wileński do księcia Paskiewicza 21 III 1847 r. KGG w.p. 1847 N 31 cz. VII k. 8.

Śledztwo dotyczyło również prowadzonej przez Reniera biblioteki, ujawniając jej zasoby i czytelników¹³.

Trudno dziś ustalić dokładnie, ilu czytelników miała tajna biblioteka. Policja znalazła w mieszkaniu Reniera materiały, na których podstawie sporządzono spis czytelników zawierający nazwiska 71 osób, przy czym 43 osoby wypożyczały książki o charakterze wybitnie antyrządowym¹⁴. Można jednak przypuszczać, że liczba czytelników była większa. Wśród czytelników nie znajdujemy np. nazwiska Teodora Narbutta, a — jak wynika z listów pisanych do niego przez Reniera — on również korzystał ze zbiorów książek zakazanych. Np. w liście do Narbutta z 21 VIII 1844 r. pisał Renier: „Dołączam znowu 5 książek, z których proszę korzystać, nabyłem je bowiem dla ogólnego użytku — ale ostrożnie”¹⁵.

Wileńska Komisja Śledcza sporządziła na podstawie katalogów znalezionych u Reniera dość dokładny spis książek tajnej biblioteki. Antymonarchiczny charakter niektórych książek został ustalony przez samych członków Komisji Śledczej, co do pozostałych zaś tytułów zasięgnięto opinii w Warszawskim Komitecie Cenzury¹⁶.

Do liczby tych pierwszych (oprócz książek z okresu początkowej działalności biblioteki¹⁷ zaliczono¹⁸: *Historię Święcieckiego*¹⁹, *Poezje Witwickiego*²⁰, *Pieśń o ziemi naszej*²¹, *O uregulowaniu włości*²², *Bajki Goreckiego*²³, *Dzielko z Białej Rusi Rypińskiego*²⁴, *Wieczory*

¹³ KGG w.p. 1846 N 31 cz. III; 1847 N 6 cz. II, N 27 i inne.

¹⁴ KGG w.p. 1847 N 27 k. 1—2.

¹⁵ TN, N 185 k. 27.

¹⁶ W obu spisach niestety nie wymieniano zazwyczaj miejsca i roku wydania książki.

¹⁷ Wymienionych wyżej na s. 175.

¹⁸ Tytuły w tekście podajemy według spisu Komisji Śledczej, w przypadkach podajemy ściślejsze dane bibliograficzne.

¹⁹ Zapewne pomyłka w spisie; może chodzi o dzieło Tomasza Święcieckiego (1774—1837): *Opis starożytnej Polski*, którego pierwsze wydanie wyszło w Warszawie w r. 1816, a drugie — w 1828. Tenże autor wydał w r. 1811 *Historyczną wiadomość o ziemi pomorskiej, mieście Gdańsku oraz żegludze i panowaniu Polaków na morzu Bałtyckim*.

²⁰ Stefan Witwicki: *Poezje biblijne, piosenki sielskie i wiersze różne*. Paryż 1836 lub następne wydanie: Berlin 1840.

²¹ Wincenty Pol: *Pieśń o ziemi naszej*. Poznań 1843.

²² Paweł Lubiński: *O uregulowaniu stosunków włościńskich w W. Księstwie Poznańskim i o potrzebie zastosowania tegoż do Królestwa Polskiego*. Lipsk 1843.

²³ Antoni Gorecki: *Bajki i poezje nowe*. Paryż 1839.

²⁴ Aleksander Rypiński: *Białoruś. Kilka słów o poezji prostego ludu tej naszej polskiej prowincji, o jego muzyce, śpiewie, tańcach etc.* Paryż 1840.

pielgrzymą²⁵, *Réflexions sur les passages relatifs à l'histoire et aux affaires de Pologne*²⁶, *Annales de la propagation de la foi* 1844²⁷, Lafayette t. I—II²⁸, *Tygodnik Literacki* 1841²⁹, *Dziennik Domowy* 1841—42³⁰, *Tygodnik Literacki Poznański* 1842—43³¹, *Snopek*³², *Przyjaciel Ludu*³³, *De la démocratie*³⁴, *Tygodnik Poznański*³⁵, poza tym znaleziono karty tytułowe szeregu innych książek, w tej liczbie *Prawd żywotnych* Henryka Kamieńskiego³⁶.

Spis książek, przesłany do Warszawskiego Komitetu Cenzury, powrócił z krótkimi opiniami odnoszącymi się do wyliczonych w nim dzieł. Opinie te dają znamiennej charakterystykę polskich pism narodowych, widzianych oczyma biurokracji carskiej. Cytujemy najbardziej typowe ich fragmenty:

Konstytucje t. I—II. Jeśli dotyczą one Konstytucji 3-go Maja 1791 r., to podlegają zakazowi, ponieważ sugerują rzekomy patriotyzm i niewłaściwe a kłamliwe zasady polityczne.

*Pan Sędzic*³⁷. *Poselstwo z ziemi ucisku do synów jej w rozproszeniu*³⁸. *Odpowiedź synów w rozproszeniu*³⁹. *Wieczory pielgrzymy* przez Witwickiego. Dzieła te przedstawiają w fałszywej

²⁵ Stefan Witwicki: *Wieczory pielgrzymy*. T. 1—2. Paryż 1837—1842; wyd. 2, 1844—1845.

²⁶ Jan Sniadecki: *Réflexion sur les passages relatifs à l'histoire et aux affaires de Pologne insérés dans l'ouvrage de M. Villers*, 1804.

²⁷ *Annales de la propagation de la foi*, wydawane w Paryżu.

²⁸ Prawdopodobnie jest to dzieło Jean-Bernard Sarransa (jun.): *La Fayette et la Révolution de 1830, histoire des choses et des hommes de Juillet*, wydane w r. 1832 w 2 wol., i powtórnie w r. 1833.

²⁹ Wychodził w Poznaniu w latach 1838—1845, od r. 1839 redagowany przez A. Wojkowskiego.

³⁰ Wydawany w Poznaniu w latach 1840—1847.

³¹ Są to dalsze roczniki czasopisma, wspomnianego już wyżej; por. przypis 29.

³² Może *Snopek nadwiślański z płodów piśmiennictwa krajowego*. Zebrał Marcin Ossoria [Ciepliński] i Karol B[aliński] z Jarosławia, wyszedł w Warszawie 1844—1845 w 2 tomach. Ale właśnie dlatego przypuszczenie to jest niepewne. *Snopek literacki*, wydany w Poznaniu w r. 1875, nie może tu wchodzić w rachubę.

³³ Ukazywał się w Lesznie w latach 1834—1850.

³⁴ Nie zidentyfikowano. Może Guizot: *O demokracji*, Leszno 1849.

³⁵ Prawdopodobnie po raz trzeci wymieniono *Tygodnik Literacki* wychodzący w Poznaniu. Por. przypisy 29 i 31.

³⁶ *O prawdach żywotnych narodu polskiego*. Przez Filareta Prawdowskiego [pseud.]. Paryż 1844.

³⁷ [Jan Gasztowt]: *Pan Sędzic, czyli opowiadanie o Litwie i Żmudzi*. Poitiers 1839.

³⁸ Kazimierz Brodziński: *Poselstwo z ziemi ucisku do synów jej w rozproszeniu*. Paryż 1838. Tytuł dzieła w następnych wydaniach: *Postanie do braci wygnanców*.

³⁹ Leon Józef Zienkiewicz: *Odprawa posta czyli słowo pielgrzymkie w odpowiedzi na Poselstwo z ziemi ucisku do synów jej w rozproszeniu*. Strasburg 1838; wyd. 2, 1839.

postaci Rząd w Królestwie Polskim i wpajają nienawiść do prawnej władzy.

*Kordian*⁴⁰, *Przedświt*⁴¹. Dzieła, wydane przez emigrantów polskich, których kierunek polityczny jest szkodliwy.

O wojnie partyzanckiej przez Stolzmana⁴². Autor tego dzieła, emigrant, uczy Polaków, jak należy stosować wojnę partyzancką.

Polska w Emigracji i nad brzegami Wisły przez Raspaila⁴³. Sugeruje współczucie dla emigrantów i przedstawia rząd rosyjski w fałszywej postaci.

*Demokrata*⁴⁴. Wyróżnia się kierunkiem antymonarchicznym.

*Nieboska komedia*⁴⁵. Wyróżnia się kierunkiem rewolucyjnym.

*Irydion*⁴⁶. Wskazuje na oburzające przystosowanie wolności starożytnej republiki rzymskiej do stanu dzisiejszego kraju polskiego.

Pamiętniki Księdza Kitowicza⁴⁷. Większa część tego dzieła jest zakazana, ponieważ jest tu mowa o rozdziale Polski w sposób obraźliwy dla państw ościennych.

Prelekcje Mickiewicza, *Poezje* Mickiewicza t. 4, *Pan Tadeusz*, *Dziady* cz. 3. Księgi Mickiewicza od chwili jego wyjazdu za granicę znane są z gorszącego kierunku.

Pieśń o ziemi naszej, *Poezje* Witwickiego. Napisane przez emigrantów polskich, wyróżniają się szkodliwością, jak wszystkie prawie pozostałe ich pisma.

*Obrona prawdy*⁴⁸, pismo periodyczne. Poznańskie czasopismo wydawane przez antykatolickich noworeformatorów.

Tygodnik Literacki Poznański 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845. Wydawnictwo to zawiera szkodliwe artykuły napisane przez emigrantów polskich⁴⁹.

Komisja Śledcza natrafiła na ślad kontaktów Reniera z księdzem Koryckim, bibliotekarzem klasztoru augustianów w Wilnie,

⁴⁰ J. Słowacki: *Kordian*. Cz. 1 trylogii. *Spisek koronacyjny*. Paryż 1834.

⁴¹ Z. Krasiński: *Przedświt*. Poema przez Konst. Gaszyńskiego [pseud.]. Paryż 1843; wyd. 2, 1845.

⁴² Karol Bogumił Stolzman: *Partyzantka, czyli Wojna dla ludów powstających najwłaściwsza*. Paryż-Lipsk 1844.

⁴³ François Vincent Raspail: *Polska nad brzegami Wisły i w Emigracji*. Z francuskiego przekład J. N. Janowskiego. Paris 1840.

⁴⁴ *Demokrata polski*, czasopismo wychodzące w Poitiers w latach 1837—1842 pod red. K. Tomkiewicza który odłączył się od Centralizacji, wobec czego w r. 1841 podjęto wydawanie czasopisma pod tymże tytułem w Paryżu pod red. Wiśniowskiego i Darasza; ukazywało się ono do r. 1848.

⁴⁵ Z. Krasiński: *Nieboska komedia*, wydana w Paryżu w r. 1835 i 1838.

⁴⁶ Z. Krasiński: *Irydion*. Paryż 1838.

⁴⁷ Wydane były w Poznaniu trzykrotnie: w r. 1839—40, 1840 i 1845.

⁴⁸ Wychodziło w Poznaniu w latach 1845—1846.

⁴⁹ KGG w.p. 1847 N 27 k. 86—89 b.

zmarłym w jesieni 1846 r., a więc w czasie, gdy Renier przebywał już w więzieniu. Podczas rewizji u Reniera oprócz katalogów nie znaleziono żadnych książek zakazanych, sam zaś Renier zeznał w Komisji Śiedczej, że część ich przekazał przed aresztowaniem ks. Koryckiemu. W toku śledztwa ujawnione zostały ciekawe szczegóły dotyczące osoby ks. Koryckiego. Jesienią 1845 r. Konsystorz wileński został powiadomiony, że „wolnomyślnością swą straszy on wszystkich braci” i postanowił go „odsądzić od wszelkich przywilejów starszeństwa i zasług, jako wielkiego szkodnika”⁵⁰. Pozostałe po Koryckim listy i notatki świadczyły, że utrzymywał on kontakty z Renierem oraz emisariuszami TDP, braćmi Onufrym i Dionizym Skarżyńskimi⁵¹. Po śmierci ks. Koryckiego część jego książek, jak np. 29 egzemplarzy *Wojny partyzanckiej* gen. Chrzanowskiego⁵², trafiła do biblioteki klasztornej. Podczas rewizji znaleziono w niej ponadto inne wydawnictwa, zabronione przez cenzurę⁵³: *Przyjaciela Ludu*. Leszno 1837, 1845; *Odpowiedź na pismo Mickiewicza*. Warszawa 1829⁵⁴; *List plebana do korespondenta warszawskiego*⁵⁵; *Rozmowa o elekcji, o wolności, o mowie i obyczajach polskich*⁵⁶.

O przechowywanie książek nielegalnych oskarżony został bibliotekarz klasztorny ks. Drakszewicz. W innych celach klasztoru znaleziono również druki zakazane przez cenzurę wileńską. Np. w celi ks. Zubowicza ujawniono: *Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami* przez Juliana Ursyna Niemcewicza. Edycja trzecia w Warszawie; *Wybór Pism Klementyny z Tańskich Hoffmanowej*, wydanie nowe we Wrocławiu 1833 (10 tomów)⁵⁷. W celi ks. Kalinowskiego znaleziono: *Kazanie o drzewie wolności francuskiej*⁵⁸; *Annales de la propagation de la foi*, Mai 1844, à Lyon; *Odpowiedź na pismo Mickie-*

⁵⁰ KGG w.p. 1847 N 6 cz. II k. 218.

⁵¹ Tamże N 6 cz. I k. 74.

⁵² Wojciech Chrzanowski: *O wojnie partyzanckiej*. — A. Jęłowicki: *O powstaniu*. Paryż 1835.

⁵³ Centralne Archiwum Historyczne Litewskiej SRR Zespół akt żandarmerii, inw. 1 N 836 k. 11—12.

⁵⁴ Franciszek Salezy Dmochowski: *Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza O krytykach i recenzentach warszawskich*. Warszawa 1829.

⁵⁵ [Wojciech Skarszewski]: *List plebana do korespondenta warszawskiego*. 1788.

⁵⁶ Łukasz Górnicki: *Rozmowa o elekcji, o wolności, o prawie i obyczajach polskich*. Warszawa 1750; poprzednie wydania: 1587, 1616.

⁵⁷ Centralne Archiwum Historyczne Lit. SRR. Archiwum Murawiewa (AM) inw. 10 N. 23 k. 10—11.

⁵⁸ *Kazanie o drzewie wolności francuskiej z ewangelii o ziarnie gorczycy-
nym na niedzielę 25 po świętkach z publicznej ambony miane w Botzen
roku 1792. Z niemieckiego na polski tłumaczone*. Warszawa 1793.

wicza o krytykach i recenzentach warszawskich przez F. S. Dmochowskiego i szereg innych⁵⁹.

Nie ulega wątpliwości, że część zbiorów bibliotecznych Reniera była przechowywana u augustianów, ponieważ biblioteka klasztorna ze względu na swój oficjalnie duchowny charakter stanowiła miejsce stosunkowo dobrze zakonspirowane przed okiem policji. Nie udało się nam jednak ustalić, dokąd trafiły pozostałe książki Reniera, te bowiem, które znaleziono u augustianów, stanowią jedynie część pozycji wskazanych w katalogach tajnej biblioteki.

Za kierowniczy udział w spisku i utworzenie polskiej biblioteki tajnej Renier został skazany na 15 lat katorgi. Za dostarczenie Renierowi druków zakazanych zesłano w głąb Rosji księgarza Feliksa Zawadzkiego. Podobny los spotkał księży Drakszewicza i Kalinowskiego⁶⁰ za przechowywanie w klasztorze książek zakazanych. Wszyscy czytelnicy biblioteki Reniera oddani zostali pod srogi dozór policyjny⁶¹. Na rozkaz Mikołaja I władze kościelne zarządziły rewizję wszystkich bibliotek klasztornych w diecezji wileńskiej⁶².

Na skutek amnestii wrócił Anicety Renier do Wilna w 1857 r. i rozwijał dalej żywą działalność na stanowisku bibliotekarza Towarzystwa Lekarskiego oraz jako członek Komisji Archeologicznej Wileńskiej⁶³. W okresie tym pisze szereg prac naukowych z zakresu bibliografii medycyny oraz medycyny wojskowej⁶⁴. Zmarł w Wilnie w 1877 r., pochowany został na cmentarzu Rosa.

Tajna biblioteka doktora Reniera, stanowiąca poważne ognisko propagandy antycarskich idei wolnościowych i demokratycznych, to doniosły dorobek polskiego ruchu wyzwolenieckiego. Twórca jej powinien znaleźć zasłużone miejsce wśród bojowników o niepodległość i postęp społeczny.

⁵⁹ KGG w.p. 1847 N 6 cz. I k. 62—68.

⁶⁰ AM, inw. 10 N. 75 k. 4.

⁶¹ KGG w.p. 1847 N 27 k. 103.

⁶² Tamże N 6 cz. I k. 43, 71.

⁶³ J. Bieliński: *Cesarzkie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie*. Warszawa 1890 s. 21 i in.

⁶⁴ Dział rękopisów Akademii Nauk Lit. SRR, zespół akt BF, N 357/Da-57, N 758; St. Kościński: *Słownik lekarzów polskich*. Warszawa 1888.